

8. Khartia pro interpretatsiiu ta prezentatsiiu vyznachnykh mist's kul'turnoi spadshchyny. (2008) In: *Mizhnarodni zasady okhorony nerukhomoi kul'turnoi spadshchyny: zbirnyk mizhnarodnykh normatyvnykh dokumentiv*. Kyiv: Fenix, pp. 127–132.

9. SHYDLOVSKYI, P. S. (2013) Doslidzhennia ta problemy zberezhennia Mezhyrit's'koho poselennia myslivtsiv na mamontiv. *Pratsi Naukovo-doslidnogo instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. 8, 567–581.

10. SHYDLOVSKYI, P. S., KHOPTYNETS, M. O. (2011) Problemy doslidzhennia ta okhorony arkhеologichnogo kompleksu pamiatok "Velykyi Dyvlyn". *Pratsi Naukovo-doslidnogo instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. 6, 537–547.

11. SHYDLOVSKYI, P. S. (2012) Problemy zberezhennia pamiatok archeologii livoberezhzhia Nyzhniogo Podessinnia. *Pratsi Naukovo-doslidnogo instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. 7, 587–599.

Надійшла до редколегії 28.11.16

P. Shydlovskyi, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PREHISTORIC SITES: A PUBLIC BENEFIT OR A WASTE OF INVESTMENTS?

The article examines the current state of protection of archaeological sites of prehistoric epoch in Ukraine and discusses the need for their conservation as a cultural heritage of all humankind. Using the principles of international protection of immovable heritage, we considered the human, national and economic dimensions of archaeological sites in the modern society. Prehistoric sites are the most vulnerable to anthropogenic influence in terms of preservation and neglecting by the administrative structures. Instead, prehistoric archeology raises lively interest from the international community: it carries information about the origins and development of culture, the emergence of labor, the formation of the specifics of human behavior, explains the origins of civilizational history, demonstrates the adaptive capacity of the human species in general. The interaction of science and society can be realized on the basis of archaeological heritage objects which can be not only a subject of study of sciences of cultural and natural diversity, but also the means of communication, education, entertainment, enriching the cultural experience. The way out from the situation of inadequate protection of monuments can be found in presentation of scientific research to the public and in creation of a mechanism of promotion of cultural heritage at a national level. An obligatory scientific expertise of the areas with the considering of the potential public benefit of particular archaeological sites are necessary to keep public interested in national cultural heritage preservation.

Keywords: cultural heritage, monuments, prehistoric archeology, monument protection legislation, scientific expertise.

УДК [902.2:343.37] (477)"1925/1929"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.19>

А. Яненко, канд. іст. наук
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Київ, Україна,
Ю. Зиновіва, учений секретар
Національний художній музей України, Київ, Україна

"НЕОБХІДНА РІШУЧА БОРОТЬБА ЗІ СКАРБОШУКАННЯМ": НАУКОВА СПІЛЬНОТА УСРР VS СКАРБОШУКАЧІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1920-Х РОКІВ

Висвітлено практики взаємодії з шукачами скарбів, випрацювані представниками наукового співтовариства, насамперед співробітниками й дійсними членами ВУАК та кваліфікованими музейниками, протягом другої половини 1920-х рр.: роз'яснення законодавства й відповідальності, напоумлення щодо неприпустимості самовільного дослідження пам'яток, визначення монополії "учених-фахівців археологів" на експедиційні роботи, фіксація інформації щодо перспективних місць дослідження, звернення до органів НКВС із проханням якнайширше використовувати практику письмового зобов'язання/підписки про нездійснення самовільних розкопок тощо. Вперше до наукового обігу вводиться знаковий документ щодо принципів протидії самовільному хижацькому скарбошукацтву здебільшого напівграмотними й фанатичними любителями пригод протягом 1920-х рр. – висновок археологічного відділу ВУАК з приводу шукання скарбів за підписом С. С. Гамченка.

Ключові слова: запобігання шуканню скарбів, регламентація археологічних досліджень, Всеукраїнський археологічний комітет, музей, 1920-ті рр., УСРР.

Реалізація превентивних заходів щодо припинення самовільного пошуку скарбів виступає важливою складовою ефективною системою охорони археологічної культурної спадщини. Ці заходи тісно переплітаються з чинними принципами регламентації археологічних досліджень, інструкціями щодо вже виявлених випадкових знахідок і скарбів історико-культурного значення, діями в разі виявлення пам'яток під час будівництва, запровадженням різних форм відповідальності за самочинні дії, наслідком яких є часткове чи повне знищення пам'яток. В українській історіографії чимало уваги приділено законодавчим (формальним) аспектам пам'яткоохоронної справи, історії формування та функціонування пам'яткоохоронних інституцій міжвоєнного періоду, створенню й діяльності органів управління в цій галузі [5–10; 13; 14; 16–19], однак імплементація юридичних норм у повсякденній роботі науковців 1920-х рр., зокрема у царині запобігання скарбошукацтву, зазвичай висвітлюється лише побіжно.

Формування законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини протягом 1920-х рр. в УСРР відбувалося з урахуванням тих механізмів і реальних дій, що практикувалися в інтелектуальному співтоваристві – співробітниками академічних і музейних інституцій.

Провідною установою, що координувала археологічні дослідження з 1924 р. став Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК), який упродовж 1919–1924 рр. перебував у стані становлення й структурних реорганізацій. Протягом другої половини 1924 – першої половини 1925 р. саме ця установа видавала дозвіл на проведення досліджень – посвідчення, наукове доручення, мандат або відкритий лист [15, с. 70]. Дозвіл надсилався досліднику, і після проведення археологічних робіт разом із науковим звітом повертався до канцелярії ВУАК [3, арк. 100] (рис. 1). Утім, академічній структурі не вдалося зберегти владні повноваження – монополію на видачу дозвільної документації та притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності. Ці функції делегувалися новоутвореній 1926 р. структурі НКО УСРР – Інспектурі охорони пам'яток культури при Укрнауці. Відповідно до "Інструкції про порядок відання та розподіл робіт між Інспектурою охорони пам'яток культури Укрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук" ВУАК став виконувати лише науково-консультаційні функції: "не провадив безпосередньої адміністративної роботи охорони пам'яток культури, виконуючи в цих справах лише вищі науково-консультаційні функції <...> всі дозволи чи заборони"

ни на право археологічних розкопів, обмірів, розчистки, реставрації та ремонту пам'яток культури [починає видавати] НКО по Укрнауці за науковим висновком ВУАКу" [12]. Проте позбавлення адміністративних фун-

кцій суттєво не вплинуло на статус ВУАК як інтелектуального центру, співробітники якого визначали кваліфікацію/належність того, хто просив дозвіл до спільноти "фахівців-учених археологів".

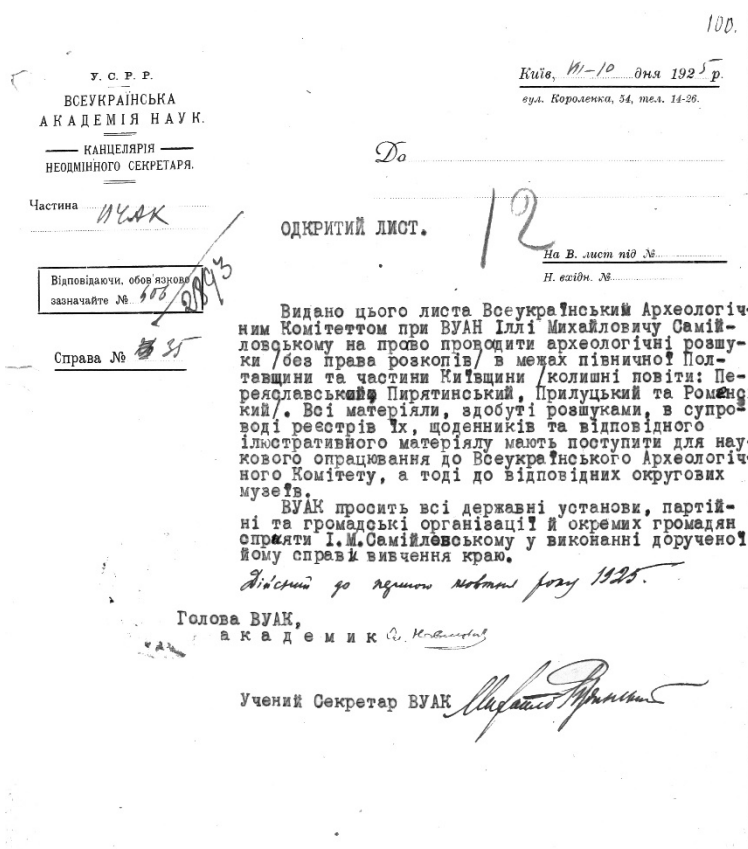


Рис. 1. Довільний документ "Одкритий лист" І. М. Самойловського на право проводити археологічні розшуки (без права розкопів), виданий ВУАК, за підписами О. П. Новицького та М. Я. Рудинського, 1925 р.

Із формального погляду, постава ВУЦВК і РНК УСРР від 16 червня 1926 р. "Про пам'ятки культури й природи" забороняла проведення будь-яких самовільних досліджень без погоджень з органами влади. У контексті пошуку скарбів, важливою стала інструкція про скарби, затверджена НКО, НКВС і НКФ УСРР у лютому 1928 р. [11, с. 6]. Згідно з цим документом випадково знайдені скарби матеріального, археологічного чи мистецького значення – "всі цінні з матеріального чи наукового боку речі, закопані в землю, замуrowані в стіну, або у інший спосіб заховані", – визнавалися власністю держави; навмисне "скарбошування" на території історичних місцевостей (городищ, могил, монастирів), без дозволу НКО УСРР, заборонялося й "спричинялося до відповідальності встановленим чином"; громадянин, що випадково виявляв скарби, мав "в містах та селищах міського типу негайно здати його до відповідного району міліції, а в селах, де міліції немає – до сільради" тощо.

Однак іноді, у супереччю чинному законодавству, музейні інституції могли цілком толерантно ставитися до шукачів скарбів і надсилати їм власні рекомендації для опису знахідок. Наприклад, 19 квітня 1928 р. до Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка в Києві (ВІМ) звернувся мешканець с. Горбулів на Волині Антон Остапович Дітковський з питанням щодо власних знахідок і розкопок односельцем однієї з могил: "У нас маєця по с. Горбуліву деякі якісь історичні вироби, які нам

нам заріз не відомі якто 1) Такі вироби якісь наподоби од воза бухи не тільки в середині менша дірка і крепка, но ни залізна 2) там же у тому місці знаходяться другі вироби на зразок кругленькі з дирочкою як у рахівниці но дуже гарно зроблено. 3) маюця якісь старі ероші як бронза. и 4) На північно-західній стороні села маєця до десяти Моги́л і більші і менші, то ідну дядько начав копати то викопав кістки і більш нихто их і ни чпає. писав-би ще но низнаю, чи музей цікавця такою старовиною чині. Коли тільки для музею цікаво, то прошу написати чим цікавця музей то я буду збирати всякі старі речі і так все що треба буде для музею" [2, арк. 11–113в.] (рис. 2). 3 травня 1928 р. з ВІМ за підписом директора Р. Р. Заклинського та секретаря О. Павлика Антону Дітковському надіслана відповідь із проханням стати "кореспондентом музею": "Всеукраїнський Історичний Музей ім. Т. Шевченка у Києві дякує Вам, що Ви повідомили його про знахідки старовинних речей у Вашому селі. Музей просить Вас стати його кореспондентом по с. Горбулові та околиці й повідомляти про всі знахідки старовинних речей. Просимо надіслати знайдені речі до музею (Київ, вул. Революції ч. 29). Ваші витрати на це Музей радо поверне Вам; напишіть скільки витрачено. Як що відомо, де ту чи иншу річ знайдено, то треба написати про кожну річ окремо: хто, коли і де її знайшов. Місце, де знайдено речі треба точно описати: чи це рівне місце, горбок, могила, болото, беріг річки т. ин. Що кажуть старі люди: чи те місце, де знайдено річ здавна було таке саме, чи може там хто копав, або, коли це пісок, то може вітри здули частину піску

¹ Тут і далі цитати подано мовою оригіналу зі збереженням орфографічних і стилістичних особливостей тексту.

т. ин. Що є біля того місця, болото, річка, гора, беріг
т. ин. Як ґлибоко в землі знайдено річ. Ці відповіді
треба прикріпити до кожної речі (можна скласти папір

з відповіддю і разом з річчю завернути в окремий па-
пір). Музей просить Вас повідомити його, що Ви хо-
чете в цій справі зробити [...] [2, арк. 12–12зв.].

4.55- "3" 1928р. 64
Вх. № 542
Торкив Київ. Історичний Музей
с. Торкив Київської області
Району На Волині.
Дітковський Антон Осипович
У нас маюся по с. Торкиву деякі
якісь історичні вироби які нам
жаріж не відомі якто. 1) такі вироби
якісь наподібіє од воли бучини по ти-
лько в середині менши дірка і кривка
но ти залізна 2) там те у тому ж м-
сті знаходять другі вироби на зразок
пруглинок дзюрочного як у раківщині
но дуже гарно зроблено. 3) маюся отісь
отісь урости як бронза. и 4)
Не пі виписувати з архівної сторони села
Маюся до десяти Моги і Билиши
і менши. то іду дядько Начевкопач
то викопав кісткі і Билиши нічого
ні і нічого. писав-би це по муз-
ею чи музей цікавить такого
спривого чині

Рис. 2. Лист. А. О. Дітковського до Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка в Києві, 1928 р.

Водночас, збережені документи засвідчують, що про-
тягом 1920-х рр. поширеними були так звані практики "на
випередження", спрямовані на запобігання можливим не-
професійним розкопкам і нищенню пам'яток. Скарбошука-
чі, через ряд різних причин (імовірно, і через острах бути
покараними НКВС, зокрема ДПУ, і через заборону про-
водити розкопки місцевими органами влади), зверталися до
різних інстанцій із проханням про надання дозволу чи до-
даткових роз'яснень для здійснення розкопок на "тільки їм
відомому" місці, де заховані цінності. Серед таких інстан-
цій – редакції місцевих і республіканських газет, районні
виконавчі комітети (РВК), Укрнаука НКО УСРР, місцеві
музеї, академічні структури тощо.

Так, наприклад, один із шукачів скарбів, мешканець
с. Тарасівки (нині Звенигородський р-н Черкаської обл.),
Дмитро Демченко 12 травня 1925 р. звернувся до Київ-
ської Губнаросвіти з проханням дозволити продовжува-
ти розкопки-пошуки скарбів через заборону Звениго-
родського РВК навесні 1925 р. здійснювати цю діяль-
ність, і детально описав у своєму зверненні всю бага-
торічну історію власного скарбошукацтва: "До Київської

Губнаросвіти громадянина с. Тарасівки Звенигородсь-
кого району на Київщині Дмитра Касимовича Демчен-
ка. Ще за гайдамаччини, років 140 тому назад отряд
гайдамаків жив у "Безводному Байраці", що знахо-
диться в 2х верстах на північ од с. Юрківки Звениго-
родського району і в 4х верстах од Стецівки того ж
району, в віддаленні ½ верстви від дороги, що йде від
Звенигородки на Юрківку. Років 60 тому гр. м. Звени-
городки т. Дебіжа мав плани розположення льохів, в
яких переховували гайдамаки свої скарби в усім "Без-
воднім Байраці" і робив розкопки того байраку, але в
ту весну пішли дощі, байрак наповнився водою й про-
довжувати розкопки було неможливо. Через недовгий
час т. Дебіжа захворів і помер. Після нього zostалися
плани й описи скарбів, що заховані в льохах. Плани ці
попали до рук його сусіди, який їх не використав, бо
скоропостижно вмер, а жінка чи діти плани й описи
спалили у печі. Про це мені розповідав весною цього
року мешканець м. Звенигородки т. Слинько Яків, який
знав про ці скарби від свого батька, бо його батько
був спільником т. Дебіжа по розкопці. Ще років

40 тому я взяв про ці скарби від свого дядька, який пробував продовжувати розкопки після смерті Дебіжи. По розказам мого дядька, який вже помер, в цій "безводній Байраці" є три льохи. В 1-му лівому льоху закат для возів, склад зброї і т.п. У другому середньому захована скарбниця і багато міді. В правому льоху кладова, а що в ній – невідомо, бо й опису не згадувалось. Це саме підтвердив і т. Слинько Яків. З 1915 року я, Демченко, з дев'ятьма товаришами, мешканцями селі Тарасівки Звенигородського району заручився дозволом на розкопки від власника того участка землі і почав розкопки. Під кінець війни 1914–1917 рр. ми припинили розкопки, а з весни 1924 р. почали знов продовжувати ці розкопки з метою знайти ці льохи. Але весною 1925 року Звенигородський райвиконком заборонив проводити надалі розкопки, а тому я прохаю Губнаросвіту дати дозвіл на продовження розкопок, при цьому обіцяю – все, що буде знайдено – зберегти в цілості, не побити і не псувати, а передати до Районової Влади чи то тій установі, яку вка-

же Губнаросвіта. При цьому добавляю, що нас цікавить скарбниця гайдамацька (золото та срібло), яке там мусить бути заховане і то лише в 1/2 ному розмірі за нашу довгочасну працю. Нами з січня 1925 року й до весни пророблена така робота. З точки ч. 1 на глибині двох сажень від верха прокопано тунель на схід 8 сажень все углубляясь до т. ч. 2, а цієї точки на глибині коло 8 сажнів повернули на південь і прорили тунеля в 23 саж. завдовжки. Хотілось би продовжити тунель на південь ще на 10 сажень. У 1915 році прокопали тунеля з точки ч. 4 до точки ч. 5 в південному напрямкові на 33 сажня. Роботу свою провадимо на глибині до 8 сажнів через те, щоб не псувати людських посівів. На далі гадаємо прорити де-кілька тунелів у різних напрямках з метою зустріти будь-який льох по якому можна буде орієнтуватися. Прохаю дати дозвіл на право проведення розкопок у цій "Безводній Байраці" на протязі 1925, 26, 27 і 28 років. При цьому прикладаю схематичний план цього байрака[...]" [1, арк. 42, 42зв, 43] (рис. 3).



Рис. 3 Схематичний план Безводного байрака, надісланий Д. К. Демченком до Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка в Києві, 1925 р.

Подібні заяви "по належності" врешті-решт надходили до ВУАК із супровідним листуванням. Співробітники ВУАК, передовсім археологи С. С. Гамченко, М. Я. Ру-

динський, В. Є. Козловська, листовно повідомляли скарбошукачам, за яких умов можливо проводити теренові археологічні дослідження в УСРР (рис. 4).



Рис. 4. Сергій Свиридович Гамченко (1859–1934)

Розглянемо приклади подібних звернень шукачів і відповідну реакцію представників наукового співтовариства на ці "прохання".

30 грудня 1927 р. до ВУАК надійшов лист від директора Ржищівського педтехнікуму Бровченка з проханням ознайомитися із "замітками, що їх дали ...студенти", "виявити наскільки вони цінні і що можна зробити". На думку директора, повідомлення студентів могли бути правдивими, "бо хлопці ці свідомі, на видумку не здатні" [4, арк. 2–23в.]. Лист директора супроводжувався "докладною запискою" студента Ржищівського педтехнікуму на Київщині Федора Трохимовича Пасічного, який, звертаючись до Академії наук, повідомляв: "Маю цікаві археологічні відомості в чому зацікавлений сам і хочу повідомити вас як вищу наукову силу, що може дати допомогу, або хоть пораду в цьому відношенні. Коли перебував я в с. Шандрі Миронівського району на Білоцерківщині, довелося мені говорити з старшим дідом, що на той час був сторожем на баштані. Розговорившись з ним про старину та різні розкопки й винаходи, він нехотя розповів мені про один цікавий факт, який я зараз хочу описати й вам. Цей дід, коли служив на військовій службі ("в москалях") то довелося йому бувати в Польщі. Ненароком в одному польському місті, в одній невеличкій крамниці, розговорився він з крамарем, дуже старим дідом. При балачці, виявилось, що цей старий крамар, колись в свій час теж воював і блукав по Україні й знає Українські міста. Під кінець виявилось, що старий крамар знає місцевість біля Каніва і яруги та гори, що його оточують. Далі поступово виявив, що знає Крулик (відоме гайдамацьке місто, що лежить біля с. Берестягіє) та річку, що на ній тепер стоїть Шандра. Довго дід той, по розказах, нічого не хотів говорити, але під кінець виявив, що колись він був гайдамакою. Гурт гайдамак був їх чималий, але коли їх розбили десь біля Каніва, то не далеко від того міста де стоїть тепер с. Шандра і де було їхнє кубло, – покинули чимало своїх здобутків, зброю, а сами звідси тікали [...] Розказує про цю схованку, той дід ось як: Від дороги, що йде з Каніва через яр Шандри й на Корсунь, ліворуч йшла глуха дорога, що переходила цей яр обіч Шандри. В тому місті, де переходить шлях через яр і річку, з боку й була печера, що в ній часами перебували гайдамаки бо місто це було мало кому відоме, а до того було в кущах і нетрях. Коли гайдамакам прийшлося тікати, то на швидку, вони забитий човен зі зброєю впустили під воду біля палі містка. Від того човна й до печери пустили цеп по-під землю глибиною ½ аршина. В печері покинули живу жінку з дитиною (кухарку), щоб та опісля нікому нічого не розказала, й там же залишили все своє майно, що на той час в них було. Через прорізану дірку в дверях, цепом притягли під двері тяжку бочку і все разом прикидали землею. От коротенький зміст відомостей, що довелося мені виявити. Гадаю, що дід, який про це говорить мені, говорив правду. Брехати він не міг собі дозволити бо на неї дивився з призирством, а до того сам він сектант-бабтист і дуже вірив в бога [...] При балачці з т. Трастовським Леонідом виявилось, що й він чув, але другим шляхом про це місто. В довадок він дає факт і другого міста про яке я не чув, але воно поблизу від першого [...] [4, арк. 3–4].

12 січня 1928 р. від ВУАК до Бровченка (за підписами голови О. П. Новицького, в. о. вченого секретаря С. С. Гамченка та керівника справ Д. А. Маламужа) надіслали відповідь: "ВУАК при УАН дякує Вам за надіслані відомості про скарби на Канівщині біля с. Шандри. Про такі скарби ВУАК дістає повідомлення мало не щодня з різних місць України, не вже ж такі величезні скарби приховані у такій кількості. ВУАК ласкаво

просить Вас повідомляти його і на далі про будь-які перекази та додаткові відомості про цей скарб, а також і про різні знахідки старовини взагалі. При нагоді в наступному літньому сезоні хтось із співробітників ВУАКу огляне задане місце" [4, арк. 5].

27 грудня 1927 р. до Херсонського історико-археологічного музею звернувся "член партії ВКПб" Я. Н. Великий, стверджуючи, що "в районі города Херсона по моему предположению имеется место в котором должен быть клад исторических предметов (вещей) об это я знал уже несколько лет, но не мог сообщить властям ввиду малолетнего возраста до 1914 года с 14 г. до 1922 года служил в Армии тоже не мог сообщить 1922 г. я ждал поднятия науки. В настоящее время когда наука с каждым днем идет вперед то дальше не могу молчать и считаю своим долгом поставить в известность властей Археологической науки" [4, арк. 9]. Я. Н. Великий просив музей клопотатися перед "органом науки" про надання дозвільної документації для проведення розкопок [4, арк. 93в.]. Т. в. о. завідувача музею Ю. (Г). П. Крисін 7 січня 1928 р. переадресував заяву Я. Н. Великого до ВУАК, охарактеризувавши "гр. Великого за шукача невідомого кладу" і запропонувавши надати йому "дозвіл на розкоп "кладу" в м. Херсон" лише за умови нагляду й участі співробітників музею [4, арк. 6].

12 січня 1928 р. свого листа-прохання до Харківського музею надіслав Філімон Григорович Шистов. Цей лист написаний російською з безліччю орфографічних і стилістичних помилок: "Екатеринославской губернии Зановевского округа Знаминского района с, Знаминка. Прозба вторичная от Артели любительской состоящей из пяти чиловек. Просим Харьковскій исторический музей ходатайства перед центром о разрешения раскопки изсторической вещей в Чирнолеском лису [...] А також просим исторический музей выслать нам правила раскопки каким родом оно должно вистис [...] [4, арк. 7–73в.].

До ВУАК цього листа переадресував О. С. Федоровський, директор Харківського археологічного музею, дійсний член ВУАК, інспектор Українського комітету охорони пам'яток природи і культури при Укрнауці. У свою чергу, 20 лютого 1928 р. С. С. Гамченко сформулював відповідь ВУАК для Ф. Г. Шистова: "Архвдділ УАК-а розглянувши Вашого листа з 12/1 р. 28 ухвалив: запитати Вас про те скільки часу потрібно на відшукування чи розкопи відомого Вам скарбу і яка найближча до місця скарбу залізнична станція" [4, арк. 13].

У лютому 1928 р. Кирил Харченко (писати не умів, лист написаний на його прохання Петренком) із с. Нехворощ (нині Корсунь-Шевченківський р-н Черкаської обл.) звернувся до місцевого РВК із клопотанням дати йому дозвіл на здійснення розкопок у селі, де "можна знайти багато старовинних речей та цінностей" [4, арк. 22]. 13 лютого РВК переадресував листа до НКО УСРР [4, арк. 21], а 2 березня він опинився у археологічному відділі ВУАК [4, арк. 20]. На запит науковців щодо необхідного часу на розшуки скарбів, 25 березня К. Харченко повідомляв, що "для розшукування скарбу потрібно часу не менше 6 місяців і що найближча станція залізниці це буде ст. "Таганча" або "Корсунь" від першої буде до села Нехворощі 9 верст, а останньої 16 верст" [4, арк. 26]. Листом від 4 квітня ВУАК укотре нагадав шукачеві, що археологічні дослідження без дозволу Укрнауки здійснювати "де б то не було не можна" [4, арк. 27]. Утім К. Харченко не втрачав надії і 4 червня адресував ВУАК чергового листа: "Археологічний комітет відношенням своїм [...] повідомив мене що розкопів скарбу провадити без дозволу Укрнауки провадити де б то не було не можливо, а самого-то дозволу до цього часу не дочекаю, а тому вдруге про-

хаю Археологічний комітет надати мені дозвіл на розкопку скарбів, в районі Корсунському, Стеблівському, Шевченківської округи, та Богуславському Білоцерківському округи. В крайнім разі повідомить мене чому такий дозвіл не буде вислан" [4, арк. 44–44зв.].

10 лютого 1928 р. до ВУАК надійшов лист від Євгена Юрійовича Іванівського з с. Новоіванівки Нікопольського р-ну на Криворіжжі. Він повідомляв, що відповідно до переказів "старіх козаків" під час руйнування Покровської і Томаківської січей було "де що цікаве зарито в могили". Є. Ю. Іванівський наголошував, що його цікавить "старовинна церковна утварь" й зазначав: "не маючи дозволу на археологічні розкопки та й не відаю де то дістать. Запитую Вас, чи не мона дістать у Вас або коли немона то може б виїхав би від Вас довірений на розкопці, а коли коштів немає то ми розрили його любителями "прикљочок"..." [4, арк. 10]. Розглянувши цього листа ВУАК ухвалив "терміново запитати [...] скільки часу потрібно на відшукування [...] скарбу і яка найближча до місця скарбу залізнична станція" [4, арк. 17]. Відповідь Є. Ю. Іванівського виявилася досить розлогою. Він наголошував, що відповісти "легкодумно" не може, через те, що не знає як краще шукати ("чи шахтою стволом з просіканням і проходками? Чи откритим розрізом, чи тунелью?") і не має шупа. Утім, добре знав, що "дуже хорошо було б зробити розшук за свій страх і ризик і не боявся б ніяких відповідальностей", для цього просив надіслати "2 кінці складного шупа" та дозвіл на право розшуку і розкопок, знайдені речі обіцяв надіслати до ВУАН, претендуючи лише на певний відсоток від виявленого. Щодо розташування пам'ятки, шукач зауважував: "стоїть люта зима точного плану надіслати не можу бо коней не маю власних, а поїду велосипедом по тепло. Район її коло Чортотлицької могили в 12 верстах (не більше). Залізнична станція Катеринославської залізниці. 30 верст до мене і 42 до місця" [4, арк. 23–23зв.]. 16 березня з ВУАК відповіли, що дати право на розкопки не можуть, шупів не виготовляють і чекають відповіді щодо потрібного часу для розшукування скарбу [4, арк. 24]. Утім, ця відповідь аж ніяк не задовольнила Є. Ю. Іванівського: "Річ в тому, що все ж таки Ви не відповіли на мої питання цілком їх в мому листі було декілька як напр.: 1) відповідальність яка лягає за ненаходження. 2) Що ж з того що знайдете. 3) Як Ви шукаєте (розріз шахта чи інше) з мого огляду скарб цей найти можна в 10 день при 5 робочих, а той скоріш. Но не один мався він на меті хотілося зробити декілька розкопок легких і цінних, але без дозволу їх робити не можна це одне і робити їх будемо, хоч би із уповноваженням, від якого то не було органу але ж спасибо... за спасибо не хочемо теряти часу, він гроші в робочих руках і затрачений день не вернеш..." [4, арк. 29–29зв.].

17 квітня співробітники ВУАК знову надіслали листа Є. Ю. Іванівському: "Отсим ВУАК повідомляє Вас, що без дозволу Укрнауки (Харків) нікому розкопувати будь-яких могил не можна. Укрнаука ж дає дозволи на розкопки тільки фахівцям-ученим археологам. Отож, чекайте, коли такий археолог приїде до Вашого району, то тоді з'явиться до нього й з'ясуєте ті питання, що Вас цікавлять" [4, арк. 31].

У квітні 1928 р. до Етнографічної комісії звернувся П. Волошин із с. Баришівки (нині Баришівський р-н Київської обл.): "Маючи бажання розкопати могилу на своєму полі прохаю Етнографічну комісію при ВУАН дати мені пояснення: як це зробити? Чи треба куди звертатись за дозволом? Чи забере згадана [...] знайдені речі в могилі і як вона забере?" [4, арк. 28]. З Етнографічної комісії листа передали до ВУАК, де сформулювали й надіслали 17 квітня таку відповідь: "Листа Вашого з 6/IV–28 р. надісланого до Етнографічної

комісії УАН передано було ВУАК, до відання якого належить керування всіма розкопками на Україні. ВУАК повідомляє Вас, що без особливого дозволу від Укрнауки провадити будь-яких розкопів на терені України не можна. Отож, Ви маєте чекати поки у вашому районі буде переводити розкопи учений археолог з доручення ВУАК за дозволом Укрнауки і тоді, лише за його дорученням розкопати згадане місце, коли воно справді буде для науки цікаве" [4, арк. 30].

Детального листа про перспективність дослідження підземних ходів м. Бар до геологічного інституту адресував М. Щукін: "Місто Бар, як відомо з його історії, існує з давніх давен. Заснован він волею італійської королеви, якої і належав. Вона утворила тут свій замок і від нападу ворогів огородила фортецею. Фортеця хоч і не в цілому вигляді, але і зара ще є, що ж до замку, то його нема, але де він був відомо з книжки "Історія Бару", які маються в деяких гр. м. Бару. Але ні замок, ні стіни не цікаві, цікаво те, що все місто збудовано на підземних ходах, які до сього часу стоять закриті і ніким ще не розкопувались і не обслідувались. Ходи цікаві, як з історичного боку так і тим, що в них можуть ще і в даний мент маються різні речі з старих часів, які були в замкові та фортеці. З книжок відомо, що в фортеці було багато різної зброї, яка хоч не вся, а частина і зара є в ходах та складі, який знаходився в цих ходах. Крім зброї в ходах мабуть залишилися і другі речі, які і цікаві тим, що будуть цінним матеріалом для наших музеїв. Спроби розкопок й обслідувань робились вже не один раз, але за відсутності відповідних керівників, а також і приладів вони закінчилися тим, що побалакавши о розкопках на цьому і кінчили, а самих розкопок і до сього часу не зроблено [...] Звертаючись з цим листом я думаю і надіюсь, що ректор геологічного інституту відгукнеться і вживе відповідні заходи, що до робіт по розкопці та обслідуванню підземних ходів і що речі які будуть знайдені там в ходах, що зара ще пропадають без належного використання будуть забарні відти в музеї. Якщо інститут не зможе, або не знайде доцільним зробити цю роботу, то прошу дати відповідні вказівки відносно роботи, а також і відносно дозволу його можна отримати..." [4, арк. 32–33зв.].

Отримавши цього листа від інституту "по належності", співробітники ВУАК відповіли М. Щукіну, що "розкопи археологічного характеру мають право проводити лише фахівці-археологи, діставши на це дозвіл із НКО. Пекучої потреби розкопувати згадані у Вашому листі ходи в Барі немає. Отож Ваше повідомлення буде взято на увагу, і в свій час м. Бар огляне фахівець-археолог. До того ж ВУАК застерігає, що своєвольні хижакські розкопи законом заборонено, і винуватці в цьому притягаються до відповідальності" [4, арк. 39].

4 березня 1928 р. мешканець с. Новокиївка Божедарівського району Покровської сільради Іван Пилипович Ківгіла звернувся до редакції газети "Радянське село" із повідомленням, що йому ще з 1883 р. відомо, де "залишений козаками скарб" і він шукає до кого звернутися, щоб відкрити таємницю й мати винагороду на "свою старість" [4, арк. 35]. Цього листа було переадресовано до НКО УСРР, до Одеського крайового інспектора з охорони пам'яток С. С. Дложевського й до ВУАК [4, арк. 34]. Наприкінці березня Укрнаука НКО УСРР листовно звернулася до відділу головміліції (копія до газети "Радянське село" і С. С. Дложевського) із проханням взяти з І. П. Ківгіли підписку, що без дозволу НКО УСРР "він сам копати не буде" [4, арк. 36].

Гриф "таємно" має листування пов'язане з пошуками "цінних речей" на Винничині. 30 липня 1928 р. до ВУАК надійшло повідомлення, що згідно із заявою одного з мешканців Вороновиці (нині Вінницький р-н Він-

ницької обл.) "в костьольному дворі за старих часів було закопано якісь цінні речі". Окрінспектура НКО УСРР вважала за необхідне провести там розкопки [4, арк. 48]. 21 серпня ВУАК повідомив, що вирішити цю справу без попереднього огляду місця дослідження не можливо, радив звернутися до співробітників місцевого музею для безпосереднього фахового огляду місцевості й повідомити про наслідки ВУАК [4, арк. 52].

Улітку 1928 р. своє бажання провести археологічні розкопки в районі Хаджибейського лиману листом до НКО УСРР ("відділу охорони пам'яток культурних і цінностей") висловив одесит Володимир Михайлович Шаров [4, арк. 50]. "По належності" лист вже 14 липня переадресували до ВУАК [4, арк. 49], співробітники якого підготували відповідь: "Листа Вашого писаного до НКО передано до ВУАК, під доглядом і з відому якого переводяться всі розкопки на Україні. ВУАК повідомляє Вас, що всякі дослідження можуть переводити лише фахівці-учені археологи з дозволу на це Укрнауки. Розкопки на Хаджибейському лимані має перевести цього року д. чл. ВУАК М. Ф. Болтенко" [4, арк. 51].

У серпні 1928 р. до Укрнауки НКО УСРР звернувся уповноважений Люботинського осередку Спілки безвірників Іван Прокопенко із проханням надати дозвіл на проведення поверхневих розкопок в околицях сіл Огульці (нині Валківський р-н) та Одринка (нині Нововодолазький р-н Харківської обл.) на історичному місці "Городнище" [4, арк. 56]. Відповідаючи на переадресованого з Харкова листа [4, арк. 55], ВУАК повідомив, що дозвіл на проведення археологічних досліджень видається "лише на ім'я окремих осіб, відомих своїми науковими працями. Тому, якщо Люботинська спілка безвірників хоче перевести у себе археологічні розкопки вона повинна клопотатися перед ВУАК про видачу дозволу на переведення археологічних досліджень на ім'я окремої особи, додавши до ВУАК життєпис цієї особи та список її наукових праць" [4, арк. 61].

Цікавим прикладом напоумлення співробітниками ВУАК скарбшукачів є листування з Іваном Дорофійовичем Швецем. У своєму листі до НКО УСРР, пізніше переадресованому ВУАК [4, арк. 57], житель с. Дорожинка (нині Вільшанський р-н Кіровоградської обл.) повідомляв: "В свій час знайдені списки в яких значиться де заховані рясні речі та гроші старовинної доби. Я клопотав в першомайському ОВК про дозвіл на шукання та розкопки, мене направили до окружного музею (який досить бідний) там мені відповіли, що нема права мати дозвіл на розкопку а тому порадили зверну-

тися до Харкова. А тому прошу видати дозвіл на розкопки в списках значиться 15 міст помічені досить значною цінністю більшістю не як пам'ятки старовини, а переважно гроші. Списки забрано в міліцію за згодою, що їх округова влада розгляне і дасть дозвіл провадити розкопки не за дозволом направляють в Харків а тому прошу ознайомитись з цією справою та дати мені дозвіл на розкопки поки ще є змога знайти в натурі ті місця які значаться в списках себто назва тих місць в яких знаходяться речі (старовинна назва яку вже зараз в натурі з трудом приходиться встановити)" [4, арк. 54–54зв.].

Відповідаючи на цього листа, співробітники ВУАК запропонували І. Д. Швецю надіслати життєпис та список наукових праць [4, арк. 59]. Така відповідь до певної міри здивувала завідувача Окружного краєзнавчого музею Першомайщини П. В. Харламповича, який повідомив ВУАК, що до музею завжди звертаються селяни з проханням дозволити їм робити розкопки курганів та інших пам'яток, "по відомим їм прикметам з метою шукання скарбів". П. В. Харлампович наголошував, що музей пояснює охочим, що розкопки курганів невідомим особам і шукання скарбів заборонено, бере від деяких підписку про те що вони не чинитимуть таких дій. Щодо І. Д. Швеця завідувач музею вважав, що той "фантастично вірить в існування їх [скарбів]": "Він [Швець] добивається відповіді та дозволу від НКО та звернувся до УАК який, по словам Швеця вимагає від нього надіслати біографію. Будучи запевненим, що УАК не видасть гр-ну Швецю дозволу на розкопки я маю за обов'язок охарактеризувати його як типичного шукача скарбів у якого ГПУ вже відібрало підписку з забороненням: шукання скарбів" [4, арк. 58–58зв.].

Утім, І. Д. Швець надіслав до ВУАК листа із повідомленням: "наукових праць мною не проводилось позаяк не одержано на це дозволу від Вас а тому і книжка планів і знаходяться в ГПУ. А поцему прикладаю звірку сільради [...] та прошу вислати дозвіл на право розкопок" [4, арк. 62]. "Звірка", надіслана замість життєпису мала наступний зміст: "Дана ця гр. с. Дорожинка Швець Іванові Дорохтейовому в тім, що він по сільраді рахується бідняком та користується таким майном: хата, злів, пара свиней і наділом землі 6,5 десятин..." [4, арк. 60] (рис. 5). Відповідаючи на це листування, співробітники ВУАК повідомили шукача, що дозвіл на розкопки могил дається тільки "фахівцям-ученим археологам", а через те, що прохач до таких не належить, то дозволу на розкопки йому не можна видати [4, арк. 65].

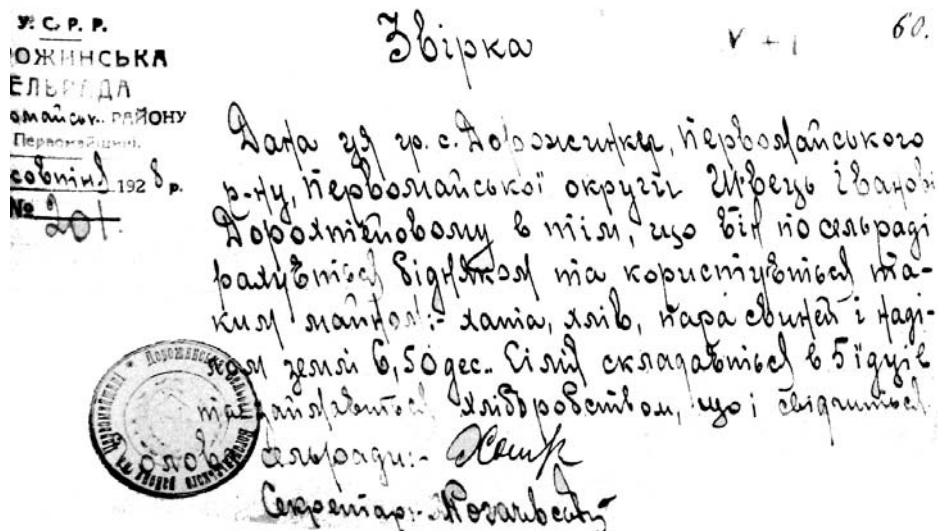


Рис. 5. Довідка ("Звірка"), видана І. Д. Швецю, 1928 р.

Таким чином, представники наукового співтовариства, насамперед співробітники й дійсні члени ВУАК і кваліфіковані музейники, протягом другої половини 1920-х рр. випрацювали певні практики взаємодії з шукачами скарбів. Ця робота полягала в роз'ясненні законодавства та відповідальності, напоумленні щодо неприпустимості самовільного дослідження пам'яток, визначенні монополії "учених-фахівців археологів" на експедиційні роботи, фіксації інформації щодо перспективних місць дослідження, зверненні до органів НКВС із проханням якнайширше використовувати практику письмового зобов'язання/підписки про нездійснення самовільних розкопок тощо. Той факт, що самовільні хижацькі дії здебільшого напівграмотних та фанатичних шукачів скарбів, насамперед, "старовинних цінностей" залишених козаками й гайдамаками, протягом 1920-х рр. перетворилася на гостру проблему тогочасного суспільства, засвідчує висновок археологічного відділу ВУАК з приводу шукання скарбів, який в дечому не втратив своєї актуальності й сьогодні:

"Часто-густо до УАКу звертаються ті чи інші особи та об'єднання і навіть установи з проханням на видачу дозволу, чи відкритого листа, чи надсилку керівника відшукати особисто відомого їм чомусь скарбу. Протягом літа такі заяви надходять частіше, а взимку – рідше. Заяви звичайно одноцільні, але іноді прикриті інтересом до науки. У змісті їх завжди користь-зиск-збагачення. Автори на 99 % темні, неосвічені люди, більше селяни, рідко городяни, а взагалі – скарбошукачі різних відтінків, і між іншим – маняки, інтересанти то що.

У всіх одноманітні підхохування: чутки, переказ, запис, невідомий план, примітка (камінь, дерево, льох, земля гуде то що), захожий чоловік та інші.

Місце таємне та завжди більш-менш старовинне: печера, могила, підземний хід, руїни будівлі, городище то що. А наслідком її – річка чи ями шкідликі пам'яток культури, що без наукового знання, без методів керівника з археологів псує рештки першоджерел пам'яток культури.

Тому необхідна рішуча боротьба із скарбошуканням. Відомо, що районні інспектори охорони пам'яток культури через сітку місцевих кореспондентів сфери своєї діяльності зірко стежать за видатними пам'ятками культури, беруть на облік скарбошукачів, притягають винних до суду, суд карає... Але всі ці заходи, хоча й мають до деякої міри позитивні наслідки – все ж паліятиви. На нашу думку, настав час вживати науку, а саме вживати археологічні дослідження, як науковий метод до виховання населення до охорони пам'яток культури. Тому дозволяти розшуки скарбошукачів з відкритим листом на представника УАКу. Для чого кожного разу, до вирішення справи, запитати скарбошукача: скільки часу йому потрібно на відшукання скарбу. А потім повідомити його: на археологічний нагляд потрібна така то сума (з розрахунку на переїзди, на добова, на непередбачені витрати то що). Коли буде його згода нехай надішле гроші. Тоді УАК, з огляду на мотиви заяви та наукові передбачення, чи призначити місцевого, йому відомого археологічного доглядача, чи відрядити археолога з Києва чи іншого міста.

У деяких випадках можливо провадити розшуки скарбу й на кошт держави за умови із скарбошукачем, закладом останнього, по окремому кошторису, що може бути, за згодою УАКу, виконано й місцевим Музеєм. На нашу думку, коли скарбу не відшукують, то це для місцевого населення, яке звичайно цікавиться археологічними дослідженнями й приймає і них гарячу участь, стане наявним прикладом того, що балачки

про скарби марні, і згодом скарбошукачів зменшиться. Світло науки – краща охорона пам'яток культури.

Голова Архвідділу УАК (С. Гамченко)" [4, арк. 1].

Список використаних джерел

1. Науковий архів Національного художнього музею України, оп. 1, од. зб. 38, 108 арк.
2. Там само, оп. 1, од. зб. 62, 36 арк.
3. Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. ВУАК, спр. 63, 141 арк.
4. Там само, ф. ВУАК, спр. 211, 64 арк.
5. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні: 1917–1990 / В. І. Акуленко. – К.: Вища школа, 1991.
6. Гордійчук І. І. Розвиток пам'яток охоронної діяльності в Донбасі в 1920–1930-ті роки / І. І. Гордійчук // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2008. – Вип. 13. – С. 43–55.
7. Горькова А. О. Охорона археологічних пам'яток в радянському законодавстві (1926–1930 рр.) / А. О. Горькова // Сіверщина в історії України. – 2013. – Вип. 6. – С. 8–11.
8. Жуков Ю. Н. Становление и деятельность советских органов охраны памятников истории и культуры. 1917–1920 гг. / Ю. Н. Жуков. – М.: Наука, 1989.
9. Заремба С. З. Нариси з історії українського пам'ятокознавства / С. З. Заремба. – К.: ТОВ "Видавництво Аратта", 2002.
10. Заремба С. З. Українське пам'ятокознавство: історія, теорія, сучасність / С. З. Заремба. – К.: Логос, 1995.
11. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1928 рік. Відділ 2. – Харків: Укргопвліт друкарня ВУЦВКУ "Червоний друк", 1928. – Ч. 1. – С. 1–24.
12. Інструкція про порядок відання та розподіл робіт між інспектурою охорони пам'яток культури Укрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук // Охорона пам'яток культури на Україні. – 1927. – 36. 1. – С. 152–153.
13. Кот. С. І. Первый на Украине (К образованию Всеукраинского комитета охраны памятников искусства и старины) / С. И. Кот // Историческое краеведение в СССР. Вопросы теории и практики. – К., 1991. – С. 263–273.
14. Нестуля О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні / О. Нестуля. – К.; Полтава: б. в., 1994.
15. Нестуля С. І. Становлення Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х рр.) / С. І. Нестуля. – Полтава: Археологія, 1997.
16. Присяжнюк О. М. Історія формування системи охорони пам'яток культурної спадщини в Одеській області (20–80-ті рр. XX ст.) [Електронний ресурс] / О. М. Присяжнюк // Інтелегенція і влада. – 2008. – Вип. 13. – С. 136–148.
17. Чернікова І. В. Внесок громадськості у справу охорони та вивчення культурної спадщини Харківщини (1920-ті – початок 1930-х років) / І. В. Чернікова // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2009. – Вип. 15. – С. 23–36.
18. Чернікова І. В. Діяльність громадських районних інспектур у справах охорони пам'яток культури на Харківщині (II половина 1920-х рр.) [Електронний ресурс] / І. В. Чернікова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Історія та географія". – 2008. – № 31. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znprkhnpu_ist/2008_31/25.html. – Дата звернення: 19.10.2016.
19. Чернікова І. В. Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920 – червень 1941 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / І. В. Чернікова; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2007.

References

1. Naukovyi arkhiv Natsionalnoho khudozhnogo muzeiu Ukrainy, opys 1, odyynycya zberezheniya 38, 108 arkushiv.
2. Ibid, opys 1, odyynycya zberezheniya 62, 36 arkushiv.
3. Naukovyi arkhiv Instytutu arkeolohii NAN Ukrainy, fond VUAK, sprava 63, 141 arkush.
4. Ibid, fond VUAK, sprava 211, 64 arkushy.
5. AKULENKO, V. I. (1991) *Okhrona pamiatok kultury v Ukraini: 1917 – 1990*. Kyiv: Vyscha shkola.
6. HORDIICHUK, I. I. (2008) Rozvytok pamiatkookhoronnoi diialnosti v Donbasi v 1920–1930-ti roky. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*. 13, 43–55.
7. HORKOVA, A. O. (2013) *Okhrona arkeolohichnykh pamiatok v radiatsionomu zakonodavstvi (1926–1930 rr.)*. Sivershchyna v istorii Ukrainy. 6, 8–11.
8. ZHUKOV, Yu. N. (1989) *Stanovlenie i deyatelnost sovetskikh organov okhrany pamiatnikov istorii i kultury. 1917–1920 hh*. Moscow: Nauka.
9. ZAREMBA, S. Z. (2002) *Narysy z istorii ukrainskoho pamiatkoznavstva*. Kyiv: TOV "Vydavnytstvo Aratta".
10. ZAREMBA, S. Z. (1995) *Ukrainske pamiatkoznavstvo: istoriia, teoriia, suchasnist*. Kyiv: Lohos.
11. Zbirnyk zakonov ta rozporiadzhen robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy za 1928 rik. Viddil 2. Vol. 1. Kharkiv: Ukrholovlit drukarnia VUTSVKU "Chervonij druk", pp. 1–24.
12. Instruktisia pro poriadok vidannia ta rozpodil robit mizh inspekturoiu okhrony pamiatok kultury Ukrnauky NKO ta Arkeolohichnym Komitetom

Ukrainskoi Akademii Nauk (1927). *Okhorona pamiatok kultury na Ukraini*. 1, 152–153.

13. Кот, С. И. Первый на Украине (К образованию Всеукраинского комитета охраны памятников искусства и старины) / С. И. Кот // Историческое краеведение в СССР. Вопросы теории и практики. – К., 1991. – С. 263–273.

13. KOT, S. I. (1991) Pervyj na Ukraine (K obrazovaniju Vseukrainskogo komiteta okhrany pamiatnykov iskusstva i stariny). In: *Istoricheskoe kraevedenie v SSSR. Voprosy teoryy u praktyky*. Kyiv: [s. n.], pp. 263–273.

14. NESTULIA, O. (1994) Bilia vytokiv derzhavnoi systemy okhorony pamiatok kultury v Ukraini. Kyiv; Poltava: [s. n.].

15. NESTULIA, S. I. (1997) *Stanovlennia Vseukrainskoho arkhеolohichnoho komitetu VUAN (seredyna 1920-x rr.)*. Poltava: Arkheolohiya.

16. PRYSIAZHNIUK, O. M. (2008) Istoriiia formuvannia systemy okhorony pamiatok kulturnoi spadshchyny v Odeskij oblasti (20–80-ti rr. XX st.). *Intelihenciya i vlada*. 13, pp. 136–148.

17. CHERNIKOVA, I. V. (2009) Vnesok hromadskosti u spravu okhorony ta vyvchennia kulturnoi spadshchyny Kharkivshchyny (1920-ti – pochatok 1930-x rokiv). *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*. 15, 23–36.

18. CHERNIKOVA, I. V. (2008) Diialnist hromadskykh raionnykh inspektur u spravakh okhorony pamiatok kultury na Kharkivshchyni (II polovyna 1920-x rr.) [Online]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. "Istoriya ta heohrafiya"*. 31. Available form: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_31/25.html [Accessed: 19 October 2016].

19. CHERNIKOVA, I. V. (2007) *Okhorona, vyvchennia i vykorystannia pamiatok istorii ta kultury na Kharkivshchyni (1920 – cherven 1941 rr.)*. Abstract of unpublished thesis (PhD). Kharkivskii natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv.

Надійшла до редколегії 28.11.16

A. Yanenko, PhD in History

National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve, Kyiv, Ukraine,

Yu. Zynoviyiva, scientific secretary

National Art Museum of Ukraine, Kyiv, Ukraine

"A DECISIVE STRUGGLE AGAINST TREASURE HUNTING IS NEEDED": THE SCIENTIFIC COMMUNITY IN THE UkrSSR VS TREASURE HUNTERS IN THE SECOND HALF OF 1920s

This paper examines practical actions and mechanisms applied by the intellectual community in the UkrSSR (Academy fellows and Museum staff) in the second half of 1920s towards treasure hunters. We highlighted the measures aimed at the prevention and prohibiting of unprofessional excavation and destruction of cultural heritage. The paper refers to a number of examples of address of those who so desire to find valuables to different instances (editorial offices of local and republic newspapers, regional executive committees, the "Ukrnauka" committee of the Ministry of Education of UkrSSR, local museums, Academic institutions etc.) with requests for giving permit or additional explanations for archaeological excavations. The members of research community, substantially workers and fellows of All-Ukrainian Archaeological Committee and skilled museum staff, were forming certain practices for interaction with treasure hunters in the second half of 1920s. In this paper, we interpreted the heritage protection laws and responsibilities, making understandable unacceptability of unauthorized investigations of historical sites. The laws underlined the archaeologists' monopoly in scientific research including archaeological excavations, concentration of information about prospective archaeological research sites, address to Ministry of the Interior of UkrSSR with petitions to use making a signed statement not to carry out illegal excavations etc. One of the significant documents concerning principles of opposition unauthorized and uncontrolled treasure hunting by mainly half-educated and fanatic ventures in the 1920s – the conclusion of archaeological department of All-Ukrainian Archaeological Committee concerning treasure hunting (signed by Sergiy Gamchenko) – is introduced for scholarly use.

Keywords: prevention of treasure hunting, regulation of archaeological field research, All-Ukrainian Archaeological Committee, museum, 1920s, UkrSSR.